

**SCIENCE**  
**PROBLEMS.UZ**

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences  
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

# Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

8-maxsus  
son (5-jild)

**2025**

**SCIENCEPROBLEMS.UZ**

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING  
DOLZARB MUAMMOLARI**

***№ 5/8 (5) – 2025***

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-  
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

**ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES**

**TOSHKENT-2025**

## **BOSH MUHARRIR:**

Isanova Feruza Tulqinovna

## **TAHRIR HAY'ATI:**

### *07.00.00- TARIX FANLARI:*

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

### *08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:*

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

### *09.00.00- FALSAFA FANLARI:*

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

### *10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:*

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

#### *12.00.00- YURIDIK FANLAR:*

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

#### *13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:*

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

#### *19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:*

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

#### *22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:*

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

#### *23.00.00- SIYOSIY FANLAR*

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

---

## OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

---

**“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari”** elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

**Muassis:** “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

## **Tahririyat manzili:**

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

[scienceproblems.uz@gmail.com](mailto:scienceproblems.uz@gmail.com)

## **Bog'lanish uchun telefon:**

(99) 602-09-84 (telegram).

#### **07.00.00 – TARIX FANLARI**

|                                                                                                                                      |      |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|
| <i>Choriyeva Nargiza Ibotovna</i><br>O'ZBEKISTONDA TURIZM VA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISH:<br>SAMARQAND VILOYATINING SALOHIIYATI ..... | 8-11 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|

#### **08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI**

|                                                                                                                                                        |       |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| <i>Xudayarova Zuhra, Turayev Baxtiyor</i><br>HUDUDDA ASALARICHILIK FAOLIYATINING UY XO'JALIKLARI<br>DAROMADLARIGA TA'SIRINI EKONOMETRIK BAHOLASH ..... | 12-22 |
| <i>Dr. Abror Kucharov, Dr. Jyoti Meshram</i><br>COMPARATIVE ANALYSIS OF INDIAN INVESTMENT IN CENTRAL ASIA<br>AND ITS RELEVANCE FOR UZBEKISTAN .....    | 23-32 |
| <i>Qodirov Abubakr, Egamberdiyev Muzaffar</i><br>O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINING TAYANCH HUDUDI:<br>FARG'ONA VILOYATI VA UNING IQTISODIY TARMOQLARI ..... | 33-37 |

#### **09.00.00 – FALSAFA FANLARI**

|                                                                                                              |       |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| <i>Tursunkulova Shaxnoza Tuychiyevna</i><br>TASAVVUF ESTETIKASIDA GO'ZALLIKNING TARBIYAVIIY POTENSIALI ..... | 38-43 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|

#### **10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI**

|                                                                                                                                                         |       |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| <i>Muxammadieva Mashxura, Amirqulova Gulxayo</i><br>TIBBIY TERMINOLOGIYANI O'QITISHDA ZAMONAVIIY PEDAGOGIK<br>TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH .....       | 44-49 |
| <i>Naimova Parvina Rustamovna</i><br>O'ZBEK TILIDA HAYVON OBRAZLARINING FRAZELOGIZMLARDA<br>VA MAQOLLARDA INSON XARAKTERI VA XULQINI IFODA ETISHI ..... | 50-54 |
| <i>Tashxujayeva Nigora Madaminjanovna</i><br>FRAZELOGIK BIRLIKLARDA MIFOLOGEMALARNING<br>KOGNITIV-SEMANTIK TAHLILI .....                                | 55-58 |

#### **12.00.00 – YURIDIK FANLAR**

|                                                                                                                                                       |       |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| <i>Zokirov Sherzod</i><br>MAHALLIIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARI QARORLARI QONUNIYLIGI<br>USTIDAN PROKUROR NAZORATINI RAQAMLASHTIRISH MASALALARI ..... | 59-65 |
| <i>Mirzaabdullayeva Matluba Rustamovna</i><br>YER SERVITUTINI RIVOJLANISHI .....                                                                      | 66-70 |
| <i>Uzbekova Dilshoda Tulkinovna</i><br>ИСТОРИЯ И РАЗВИТИЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРИНУЖДЕНИЯ<br>В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН .....             | 71-80 |

|                                                                                                                                                              |         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Yo'ldoshev Ilhom Abdujalil o'g'li</i><br>KIBERKORRUPSION JINOYATLAR BO'YICHA AYRIM<br>ILMIY-NAZARIY MULOHAZALAR .....                                     | 81-87   |
| <i>Adizov Alibek Oybek o'g'li</i><br>ZARARNING TO'LIQ QOPLANISHI MUNOSABATI BILAN JINOYAT ISHLARINI<br>SUDGACHA TUGATISH: NAZARIY VA AMALIY MASALALAR .....  | 88-94   |
| <i>Xoligova Gavhar Ramazon qizi</i><br>CHET EL ELEMENTI BILAN MURAKKABLAHGAN ALIMENT<br>MAJBURIYATLARINI TARTIBGA SOLISHNING NAZARIY HUQUQIY JIHATLARI ..... | 95-99   |
| <i>Низомова Настарин Владимировна</i><br>МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В СФЕРЕ КИБЕРБЕЗОПАСНОСТИ:<br>СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЯПОНИИ И УЗБЕКИСТАНА .....          | 100-107 |
| <b>13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI</b>                                                                                                                         |         |
| <i>To'raeva Gulchiroy Sheralievna</i><br>RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA BO'LAJAK MUHANDISLARNING TEXNOLOGIK<br>KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH .....                 | 108-114 |
| <i>Xodjayev Anvar Zakirovich</i><br>OG'IR ATLETIKADA DAST KO'TARISH MASHQINI BAJARISHGA<br>O'RGATISH USLUBIYATI .....                                        | 115-125 |

**Received:** 31 August 2025  
**Accepted:** 15 September 2025  
**Published:** 30 September 2025

*Article / Original Paper*

## **TERMINATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS AT THE PRE-TRIAL STAGE THROUGH FULL COMPENSATION OF DAMAGE: THEORETICAL AND PRACTICAL ISSUES**

**Adizov Alibek Oybek ogli,**  
Independent researcher,  
Tashkent State University of Law

**Academic supervisor:** *Khudaybergenov Bakhram Kuanishbayevich*  
*Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor*  
*Department of Criminal Procedure Law, TSUL*

**Abstract.** This article examines the legal framework and practice of pre-trial settlement of criminal-law disputes in the field of economic activity. Special attention is given to the mechanisms of terminating criminal proceedings on the basis of full compensation for the damage caused by a criminal act. Drawing on the provisions of the Criminal Code, the Criminal Procedure Code, and Supreme Court Plenum decisions, the article analyzes the essence, conditions, and advantages of this institution in judicial practice. At the same time, the paper identifies existing challenges in practice and proposes solutions, including the need for clearer criteria for damage compensation, reconsideration of the scope of reconciliation, and simplification of procedural rules. In conclusion, it is argued that further development of this institution will enhance the efficiency of the legal system and ensure stronger protection of victims' rights.

**Keywords:** criminal law; pre-trial settlement; economic crimes; compensation of damage; reconciliation; exemption from criminal liability; judicial practice.

## **ZARARNING TO'LIQ QOPLANISHI MUNOSABATI BILAN JINOYAT ISHLARINI SUDGACHA TUGATISH: NAZARIY VA AMALIY MASALALAR**

**Adizov Alibek Oybek o'g'li,**  
Toshkent davlat yuridik universiteti mustaqil izlanuvchisi  
Email: [alibekadizovofficial@gmail.com](mailto:alibekadizovofficial@gmail.com)

**Ilmiy rahbar:** *Xudaybergenov Baxram Kuanishbayevich*  
*Yuridik Fanlar bo'yicha falsafa doktori, TDYU*  
*"Jinoyat-protsessual huquqi" kafedrasi dotsenti*  
Email: [xudaybergenovbaxram550@gmail.com](mailto:xudaybergenovbaxram550@gmail.com)

**Annotatsiya.** Mazkur maqolada iqtisodiy faoliyat sohasida yuzaga kelgan jinoiy-huquqiy nizolarni sudgacha hal qilish institutining huquqiy asoslari va amaliyoti tahlil qilinadi. Asosiy e'tibor jinoyat oqibatida yetkazilgan moddiy zararning to'liq qoplanishi sharti bilan jinoyat ishini tugatish mexanizmlariga qaratilgan. Jinoyat kodeksi va Jinoyat-protsessual kodeksdagi normalar, shuningdek, Oliy sud Plenumi qarorlari asosida ushbu institutning mohiyati, qo'llanish shartlari hamda sud-amaliyotdagi afzalliklari ko'rib chiqilgan. Shu bilan birga, amaliyotda uchrayotgan muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ham ilgari surilgan. Xususan, zarar qoplash mezonlarining aniqligi, yarashuv institutining chegaralari va protsessual tartiblarning soddalashtirilishi zarurligi ta'kidlangan. Maqola xulosasida mazkur institutni yanada takomillashtirish huquqiy tizim samaradorligini oshirishi, jabrlanuvchi huquqlarini ishonchli himoya qilishga xizmat qilishi qayd etiladi.

**Kalit soʻzlar:** jinoyat huquqi; sudgacha hal qilish; iqtisodiy jinoyatlar; zarar qoplash; yarashuv instituti; jinoiy javobgarlikdan ozod qilish; sud amaliyoti.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI8Y2025N13>

Soʻnggi yillarda Oʻzbekiston huquqiy tizimida jinoiy-huquqiy nizolarni sudgacha hal etish instituti jadal rivojlantirilmoqda. Maqsad – jinoyat oqibatida jabrlanuvchiga yetkazilgan zararni bartaraf etish orqali nizoni yashtiruvchi tarzda tugatib, ortiqcha sud jarayonlariga ehtiyojni kamaytirishdir. Aholining sud tizimidan noroziligi koʻpincha ishlarning choʻzilishi bilan bogʻliq boʻlib, soʻnggi yillarda jinoyat ishlari sonining koʻpligi bunga sabab boʻlmoqda[1]. Masalan, 2023-yilda jinoyat sudlari tomonidan 73 mingdan ortiq shaxsga nisbatan **58 mingdan ziyod jinoyat ishi** koʻrib chiqilgan[1]. Shu bois sudgacha hal etish (muqobil tarzda nizoni bartaraf qilish) usullarini takomillashtirish dolzarb masala sanaladi. Jinoyat protsessiga **zararni toʻliq qoplash evaziga** yakun yasash – shunday institutlardan biri boʻlib, amaliyotda oʻz samaradorligini koʻrsatmoqda. Oliy sud organlari taʼkidlashicha, mazkur institut jinoiy javobgarlikni liberallashtirish, jabrlanuvchi huquqlarini himoya qilish va sudlanganlar sonini kamaytirishdagi samarali vositaga aylangan[2].

Mazkur maqolada jinoyat ishini **zararning oʻrni qoplanishi munosabati bilan sudgacha tugatish** institutining huquqiy asoslari, uni qoʻllash shart-sharoitlari, nazariy jihatdan mazmuni hamda amaliyotdagi afzallik va muammolar tahlil etiladi. Shu jumladan, Oʻzbekiston Respublikasi jinoyat qonunchiligida mavjud normalar va ulardan foydalanish amaliyoti koʻrib chiqilib, ushbu institutni yanada takomillashtirish boʻyicha fikr-mulohazalar bildiriladi.

Jinoyat oqibatida yetkazilgan **moddiy zararni** qoplash evaziga jinoiy taʼqibdan ozod etish gʻoyasi **restorativ adolat** tamoyillariga asoslanadi. Restorativ (tiklovchi) yondashuvga koʻra, jinoyat bilan buzilgan huquqiy adolatni tiklash va nizoni hal etishning eng maqbul yoʻli – bu jabrlanuvchining zararini qoplash, taraflarni murosaga keltirish va aybdorni tuzalish yoʻliga solishdir. Jinoyat qonunchiligimizda zarar qoplanishi shaxsning tuzalganligidan darak sifatida eʼtirof etiladi: aybdorning ixtiyoriy ravishda koʻrilgan ziyonni toʻliq qoplashi uning qilmishidan pushaymonligi va qayta jinoyat sodir etmaslik yoʻliga oʻtganini koʻrsatadi[3].

Mazkur institut jinoyat sodir etgan shaxsga nisbatan jazo qoʻllamasdan ham adolatga erishish mumkinligini anglatadi. Chunki jazoning maqsadi – mahkumni tuzatish va yangi jinoyatlarga yoʻl qoʻymaslikdan iborat boʻlsa[4], zarar qoplagan va pushaymon boʻlgan shaxs amalda tuzalish yoʻliga kirgani, jinoyat maqsadi barbod boʻlgani ayon boʻladi[5]. Shu sababli koʻplab xorijiy mamlakatlar qonunchiligida zarar koʻrganlarga tovon toʻlash jinoiy jazoga muqobil choralar sirasiga kiradi[6]. Masalan, Rossiya tajribasida jabrlanuvchiga yetkazilgan zarar ixtiyoriy qoplanganda, koʻplab hollarda jinoyat ishi qoʻzgʻatish rad etilib tamomlanadi[7]. BMT tomonidan 1990-yilda qabul qilingan “Tokio qoidalari” (Ozodlikdan mahrum etish bilan bogʻliq boʻlmagan choralar toʻgʻrisidagi minimal qoidalar)da ham jabrlanuvchiga kompensatsiya toʻlash va tiklovchi choralarga keng oʻrin berilishi tavsiya etilgan[6].

Shunday ekan, zararni qoplash orqali jinoyat ishini tugatish instituti insonparvarlik va maqsadga muvofiqlik tamoyillarini ifoda etadi. U, bir tomondan, jabrlanuvchining buzilgan huquqlarini tiklashga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan, ijtimoiy xavfi katta boʻlmagan jinoyat sodir etgan shaxsni jamiyatdan ajratmagan holda tuzalishiga sharoit yaratadi. Natijada sudlarning ish hajmi ham kamayadi, sud protsessi bilan bogʻliq vaqt va resurslar tejaladi. Oʻzbekiston Oliy sudi ham sudgacha yarashuv institutining keng qoʻllanilishi **respublikada**

**sudlanganlik holatini kamaytirishga** xizmat qilganini qayd etgan[2]. Shu bilan birga, bu institutni qo'llashda ayrim xato va kamchiliklar hali ham mavjud bo'lib[8], ularni bartaraf etish uchun normativ-huquqiy bazani takomillashtirish va yagona amaliyot shakllantirish dolzarbdir.

O'zbekiston Respublikasi **Jinoyat kodeksida** zarar qoplash orqali shaxsni jinoiy javobgarlikdan ozod qilishning aniq huquqiy asoslari belgilangan. Jinoyat kodeksi Umumiy qismida bu institut **aybdorning chin ko'ngildan pushaymon bo'lishi va yetkazilgan zararni bartaraf etishi** sharti bilan bog'langan. Xususan, JK 66-moddasiga binoan ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan yoki uncha og'ir bo'lmagan jinoyatni birinchi marotaba sodir etgan shaxs quyidagi shartlar bajarilganda jinoiy javobgarlikdan ozod qilinishi **mumkin**:

- shaxs aybini bo'yniga olib, jinoyati fosh bo'lishiga faol yordam bergan;
- sodir etgan qilmishi uchun chin dildan pushaymon bo'lgan;
- jinoyat oqibatida yetkazilgan moddiy **zararni to'liq qoplagan (bartaraf etgan)**[9].

Mazkur normalar jinoyat sodir bo'lgandan keyin aybdorning o'zini ijobiy tomonlama ko'rsatishi va jabrlanuvchining talablari qondirilganligini inobatga olib, unga nisbatan jinoyat ishini qo'zg'atmaslik yoki qo'zg'atilgan ishni tugatish imkonini beradi. JK 66-moddasida ko'rsatilgan omillar majmuasi mavjud bo'lganida, tergov yoki sud organlari **“javobgarlikdan ozod qilish mumkin”**, ya'ni bu masala ularning ixtiyoriy vakolatiga kiradi. Shu bilan birga, Jinoyat kodeksining Maxsus qismining ayrim moddalari matnida bevosita ko'rsatilgan hollarda, qilmishiga pushaymon bo'lgan shaxsni javobgarlikdan ozod qilish **lozim** ekanligi belgilangan[10]. Bunda qonun chiqaruvchi muayyan turdagi jinoyatlar bo'yicha zarur shartlar bajarilganda jinoiy ta'qibni yakunlash majburiyligini ham nazarda tutgan.

JK Maxsus qismidagi qator moddalar bevosita **zarar qoplanishi bilan bog'liq imtiyozlarni** o'z ichiga oladi. Masalan, **JK 184-moddasi** (soliq to'lovlardan bo'yin tovlash)ga 2015 yilda kiritilgan o'zgartirishga ko'ra, birinchi marta soliq jinoyati sodir etgan shaxs agar u soliq organining tekshiruv natijalari bo'yicha qarorini olgan kundan e'tiboran **30 kun ichida** davlatga yetkazilgan zarar (soliqlar, penya va moliyaviy sanksiyalarni) to'liq to'lasa, **jinoiy javobgarlikdan ozod qilinadi**[11]. Ushbu norma davlat manfaatlariga yetkazilgan zararni imkon qadar tezroq qoplashga rag'bat yaratadi. Xuddi shuningdek, JK 180 (“Soxta bankrotlik”) va 181 (“Bankrotlikni yashirish”) moddalari dispozitsiyasiga kiritilgan qo'shimchalarga binoan, bu jinoyatlar oqibatida keltirilgan moddiy zarar to'liq qoplangan taqdirda, sud tomonidan ozodlikdan mahrum qilish yoki ozodlikni cheklash jazosi qo'llanilmasligi belgilangan[12].

Ta'kidlash lozimki, ayrim moddalarda zarar **qisman qoplangan** holat ham e'tiborsiz qoldirilmaydi – bunday vaziyatda sud jazoni tayinlashda yetkazilgan zararining qoplanmagan qismini va ishning boshqa holatlarini inobatga olib, qonunchilikdagi umumiy qoidalarga muvofiq qaror chiqaradi[13]. Jinoyat kodeksining 55-moddasi 1-qism **“b” bandiga** ko'ra, yetkazilgan zararni ixtiyoriy bartaraf etish jazoni yengillashtiruvchi holat hisoblanadi[14]. Demak, qonunchilik jabrlanuvchiga qilingan moddiy zararni qoplashga erishishni jazo tayinlash bosqichida ham rag'batlantiradi. Shu tarzda jinoiy javobgarlik institutida ikki yo'nalish mavjud: birinchisi – zararni to'liq qoplash evaziga ishni butunlay tugatish (javobgarlikdan ozod qilish), ikkinchisi – zararni qoplash darajasiga qarab jazoni yengillashtirish yoki ma'lum turdagi jazoni qo'llamaslik.

O'zbekiston Respublikasi **Jinoyat-protsessual kodeksida** ham jinoiy ishlarni yuqoridagi asoslar bo'yicha tugatish tartibi belgilangan. **Sudgacha bosqichda** tergov va

prokuror organlari JKning 66-moddasida nazarda tutilgan shaxs pushaymonlik va zarar qoplash shartlarini bajarganda ishni tugatish haqida qaror qabul qilishi mumkin. Jinoyat-protsessual kodeksining 84-moddasi mazmuniga ko'ra, agar shaxsga nisbatan ayblovni davom ettirishga to'sqinlik qiluvchi holatlar (jumladan, aybdorning pushaymonligi va yarashuvi) aniqlansa, ish tugatilishi lozim[15]. Sud bosqichida esa bunday ishlar bo'yicha alohida tartib qo'llanadi. **Yarashuv institutiga oid ish yuritish** JPKning 62-bobida mustaqil ravishda tartibga solingan bo'lib, jinoyat ishini sudda ko'rib chiqish jarayonida jabrlanuvchi va ayblanuvchi o'zaro yarashgan taqdirda, sud ayblilik masalasini hal etmasdan ishni tugatadi[16]. Mazkur tartib faqat Jinoyat kodeksi **66<sup>1</sup>-moddasida** ko'rsatilgan toifadagi jinoyatlar uchun qo'llaniladi[16]. JK 66<sup>1</sup>-moddasida yarashuv asosida javobgarlikdan ozod qilish mumkin bo'lgan jinoyatlar *tugal ro'yxat* shaklida sanab o'tilgan bo'lib, uning doirasini kengaytirib talqin etishga yo'l qo'yilmaydi[17]. Demak, qonun faqat **ayrim yengil va uncha og'ir bo'lmagan jinoyatlarda** tomonlar o'zaro yarashsa, ishni tugatishga ruxsat beradi. Bu jinoyatlar doirasi, asosan, jabrlanuvchi bilan kelishib, zarar o'rni qoplanishi mumkin bo'lgan, jamiyat uchun katta xavf tug'dirmaydigan qilmishlardir (masalan, mulkiy zarar yetkazish bilan bog'liq ayrim jinoyatlar, o'zaro mushtlashuvlar va b.).

Yarashuv tartibida ishni tugatish uchun bir nechta shartlar **bir vaqtda** ta'minlanishi zarur: (1) ish **JK 66<sup>1</sup> moddasi** doirasiga kiruvchi jinoyat bo'lishi; (2) gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchi o'z aybiga iqror bo'lishi; (3) jabrlanuvchiga yetkazilgan zarar to'liq qoplangan bo'lishi; (4) tomonlar ixtiyoriy ravishda yarashib, jabrlanuvchi da'vogarlikdan voz kechishi. Shu shartlar ta'minlangan taqdirda, jabrlanuvchi yoki fuqaroviy da'vogar tomonidan yozma tarzda **yarashuv to'g'risida ariza** taqdim etiladi[18][19]. Arizada zarar bartaraf etilgani va yarashuvga erishilgani ko'rsatiladi[20]. Agar ishda bir nechta jabrlanuvchi bo'lsa, ularning barchasi yarashuv tarafdori bo'lishi talab qilinadi[21]. Yarashuv arizasi berilgach, surishtiruv organi yoki tergovchi maxsus qaror bilan ishni sudga yuboradi[22][23]. Sud esa tegishli tartibda ishni ko'rib, ayblilik masalasini hal qilmasdan ish yuritishni tugatish haqida ajrim chiqaradi[16].

Ko'rinib turibdiki, jinoyat ishini sudgacha hal qilishning ikki asosiy huquqiy mexanizmi mavjud: **aybdorning pushaymonligi va zararni qoplashi (JK 66-modda)** hamda **tomonlarning yarashuvi (JK 66<sup>1</sup>-modda)**. Ular bir-biriga o'xshash bo'lsada, farqli jihatlariga ega. Pushaymonlik instituti ko'proq davlat va jamiyat manfaatiga qaratilgan bo'lib, jabrlanuvchi roziligi talab etilmaydi – asosiy urg'u aybdorning ixtiyoriy tuzalish chorasini ko'rganiga qaratiladi. Yarashuv instituti esa birinchi navbatda jabrlanuvchining xohish-irodasiga bog'liq: zarar ko'rgan tomon ayblanuvchini kechirib, da'vogarlikdan voz kechishga tayyor bo'lsa, shundagina ish tugatiladi. Har ikkala holatda ham moddiy zararning **to'liq qoplanishi** hal qiluvchi omillardan biri bo'lib xizmat qiladi. Sud amaliyotida yarashuv instituti jinoiy javobgarlikdan ozod qilish turi sifatida aybdorlik masalasini hal etmasdan ishni tugatishga imkon berishi alohida ta'kidlangan[24].

**Sud-amaliyot** nuqtai nazaridan, jinoyat ishlarini sudgacha hal qilish (pushaymonlik va yarashuv asosida) qator ijobiy natijalarga ega. Avvalo, jabrlanuvchining buzilgan huquqlari tezroq tiklanadi – sud hukmi ijrosini yillar kutgandan ko'ra, bevosita tergov bosqichidayoq yetkazilgan zarar qoplanishi ta'minlanadi. Natijada jabrlanuvchining adolat hissi qondiriladi va u sud sarsonligidan xalos bo'ladi. Ikkinchidan, aybdor shaxs o'z aybini anglab, oqibatlarini bartaraf etishga kirishgani uchun jamiyatdan ajralmaydi, uning ijtimoiy foydali faoliyatini

davom ettirishiga imkon beriladi. Bu, ayniqsa, iqtisodiy faoliyat sohasidagi jinoyatlar uchun muhim – tadbirkorlik subyektlari xatolarini tuzatib, tovon to‘lab, iqtisodiyotga yana hissa qo‘shishda davom etishi mumkin.

**O‘zbekiston Oliy sudi Plenumi** 2004-yil 21-maydagi qarorida iqtisodiyot sohasiga oid ayrim jinoyatlar bo‘yicha jazolarni liberallashtirish yuzasidan sudlarga aniq ko‘rsatmalar bergan. Xususan, fuqarolarning mulkini o‘g‘rilik yoki firibgarlik yo‘li bilan talon-toroj qilganlik uchun qonun talon-toroj summasi miqdoridan qat’i nazar javobgarlik belgilashini ta’kidlab, **agar talon-toroj miqdori bazaviy hisoblash miqdorining 30 baravaridan oshmasa**, tergov va sud organlari ayblanuvchining shaxsi, qilmishning xususiyatini hamda **yetkazilgan moddiy zarar qoplanganligini inobatga olib**, jinoyat ishini JK 65 va 66-moddalariga asosan tugatish masalasini muhokama etishlari lozimligi bildirildi[25]. Bu ko‘rsatmadan ko‘rinadiki, hatto o‘g‘rilik va firibgarlik kabi jinoyatlarda ham agar zarar katta bo‘lmasa va u qoplangan bo‘lsa, ishni sudgacha tugatish to‘g‘ri yo‘l deb topilmoqda. Sudlarga yana bir topshiriq – yarashuv institutini qo‘llashda jarayonning haqqoniyligini ta’minlashdir: yarashuv ixtiyoriyligi, taraflar ko‘rsatmasiga bosim o‘tkazilmagani, aybdor shaxs oqibatlarini anglab zararni to‘lagani sinchiklab tekshirilishi lozim[26]. Buning uchun har bir ishda yarashuv bo‘yicha ariza kelib tushganda tergovchi va sud jabrlanuvchiga yarashuv tasdiqlansa, qayta ish qo‘zg‘atish huquqidan mahrum bo‘lishini tushuntirishi talab qilinadi[27]. Shu tarzda, amaliyotda ushbu institutdan foydalanganda protsessual tartib-qoidalar aniq belgilab qo‘yilgan.

Biroq, nazariy jihatdan ideal ko‘rinadigan ushbu mexanizmni qo‘llashda **bir qator muammolar** ham kuzatiladi. Oliy sud Plenumi qarorida mazkur qonun normalarini qo‘llashda ba’zi xato va kamchiliklar mavjudligi qayd etilgan edi[8]. Amaliy muammolar asosan quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

- **Noaniq me‘yorlar va talqinlar:** “Zarar qoplash” tushunchasining huquqiy jihatdan to‘liq qamrovi muhokamali masala. Masalan, agar zarar qisman qoplansa, lekin jabrlanuvchi qolgan qismidan voz kechsa – bu holatni to‘liq qoplandi deb baholash mumkinmi? Yoki ma’naviy zarar qoplanganda uning “to‘liqligi”ni qanday o‘lchash kerak? Qonunchilikda asosan moddiy zarar haqida so‘z boradi, ma’naviy zarar esa fuqarolik da’vosi tartibida hal qilinadi. Shu bois bunday noaniqliklar amaliyotda turlicha yondashuvlarga olib kelmoqda. Sudlar uchun chiqarilgan yuqoridagi ko‘rsatmada kamida yarmini qoplash jazo yengillashtiruvchi holat, to‘liq qoplash esa jazoni og‘irini qo‘llamaslikka asos bo‘lishi mumkinligi aytiladi[14][28]. Bu kabi mezonlarni qonunda aniqroq aks ettirish taklif etiladi.
- **Ta’sirchanlik va oldini olish masalasi:** Ayrim mutaxassislar zarar qoplash evaziga javobgarlikdan ozod qilish instituti jazolarning muqarrarligi tamoyiliga putur yetkazmasmikin, degan savolni qo‘yadilar. Chunki moddiy imkoniyati bor shaxslar uchun “jinoyat qil, qo‘lga tushsang, zararni to‘laysan-da qutulasan” degan xatarli tushuncha paydo bo‘lishi mumkin. Biroq qonun bu imtiyozni hamma jinoyatlarga tatbiq etmaydi – faqat yengil va o‘rtacha og‘irlikdagi jinoyatlarga (birinchi marta sodir etilgan) qo‘llanadi[9]. Og‘ir va o‘ta og‘ir jinoyatlarda bunday imkoniyat yo‘q. Shu bilan birga, agar bir shaxs tizimli ravishda bir necha marta yengil jinoyat sodir etsa, ikkinchisida u pushaymonlik asosida javobgarlikdan ozod bo‘la olmaydi (faqat **birinchi marotaba** qilganida qo‘llanadi). Demak, qonunchilik suiiste’molliklarning oldini olish uchun ma’lum chegara va cheklovlarni belgilab qo‘ygan. Kelgusida bu normalarni qo‘llash

natijalariga doir statistik va kriminologik tadqiqotlar o'tkazib, ularning tarbiyaviy-ta'sirchanlik samaradorligini baholab borish lozim bo'ladi.

- **Protsessual masalalar:** Hozirgi amaliyotda yarashuv asosida ish yuritish sud bosqichidagina yakunlanadi – ya'ni, har qanday holatda sudga ariza yuborilib, sud ajrim chiqarishi talab etiladi[18][22]. Bu esa protsessni muayyan darajada cho'zadi, garchi taraflar allaqachon kelishuvga erishgan bo'lsalar ham. Ba'zi davlatlarda tergov bosqichidayoq prokuror bu ishni tugatish haqida qaror qabul qilishi mumkin. Nazariy jihatdan, bizning qonunchiligimizda ham tergov organlari **jinoyat ishini qo'zg'atishni rad etish** yoki **jinoyat ishini tugatish** qarorini qabul qilishi mumkin (masalan, JK 66-moddasi shartlari mavjud bo'lsa)[15]. Amalda esa, surishtiruv va tergov organlari ko'pincha bu tashabbusni o'zlari ko'rmay, ish sudga borganidan keyingina yakunlanadi. Kelgusida protsessual qonunchilikka o'zgarish kiritib, agar zarar qoplangan va pushaymonlik aniq bo'lsa, prokurorning roziligi bilan ishni sudgacha tugatishga ruxsat berish masalasini ko'rib chiqish mumkin. Bu sudlarning ish yukini yanada kamaytirgan bo'lur edi.
- **Yarashuv institutining chegarasi:** Ayrim jinoyatlar xususiyatiga ko'ra yarashuvga kiritilmagan (masalan, oilaviy zo'ravonlik bilan bog'liq jinoyatlar dastlab yarashuv institutidan mustasno edi). 2024-yilda CPC 583-moddasiga kiritilgan qo'shimchaga binoan, endilikda oilaviy zo'ravonlik ishlarida ham sud maslahatxonasiga kiringuncha yarashuvga ruxsat berildi[29]. Bu o'zgarish bahs-munozaralarga sabab bo'lmoqda: bir tomondan, oilaviy nizolarning tinch yo'l bilan hal etilishiga imkoniyat yaratilsa-da, ikkinchi tomondan jabrlanuvchi bosim ostida yarashishga majburlanishi mumkinligi xavfi bor. Shu bois bunday toifadagi ishlar bo'yicha yarashuvning ixtiyoriyligi alohida nazorat qilinishi zarur (JPK 583-modda 2-qism).

Yuqoridagi muammolar mavjud bo'lsa-da, umuman olganda, jinoyat protsessida nizolarni sudgacha hal etish institutining joriy etilishi ijobiy natijalar bermoqda. Statistik ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda yarashuv va pushaymonlik asosida javobgarlikdan ozod qilingan shaxslar soni oshgan, bu esa jazoning liberallasuvi va insonparvarlik tamoyili qaror topayotganidan dalolat beradi. Misol uchun, 2004–2020 yillar davomida sudlar ko'rib chiqqan jinoyat ishlarida yarashuv tufayli tugatilgan ishlar ulushi sezilarli ravishda oshgani qayd etilgan[2][8].

Zararning to'liq qoplanishi munosabati bilan jinoyat ishlarini tugatish instituti – jinoyat huquqida adolat va insonparvarlikka erishish yo'lidagi muhim vositadir. Ushbu institut orqali jabrlanuvchining huquqlari tiklanib, aybdor jazodan bo'shatilsa-da, aslida u o'z qilmishi oqibatlarini bartaraf etish majburiyatini bajaradi. Sudlanganlik holati qo'llanilmagan holda, shaxs tuzalish va o'z xulqini to'g'rilash imkoni topadi. Mazkur yondashuv jamiyat uchun ham foydali, zero, qilmishining zararini qoplab chiqqan shaxs odatda takror jinoyatga qo'l urmasligi ehtimoli yuqori bo'ladi.

O'zbekiston qonunchiligida bu borada mustahkam asoslar yaratilgan: JKning 66-moddasi va 66<sup>1</sup> moddasi bilan nazarda tutilgan normalar, shuningdek, bir qator moddiy-huquqiy va protsessual me'yorlar mavjud. Amaliyotda ularni qo'llash tajribasi ortib bormoqda. Shu bilan birga, institutlarni takomillashtirish jarayoni izchil davom ettirilishi lozim. Xususan, **huquqni qo'llash bir xillashtirilishi** uchun Oliy sud tomonidan berilgan tushuntirishlar doimiy yangilanib borishi talab etiladi. Normativ-huquqiy hujjatlarda zarar qoplanishining

huquqiy oqibatlarini aniqroq belgilash, ayrim toifa jinoyatlar bo'yicha ushbu institutni qo'llash chegaralarini qayta ko'rib chiqish mumkin.

Muhimi, jinoyat ishlari bo'yicha sudgacha yarashuv va pushaymonlik institutlari jamoatchilik ongida jinoyatga qarshi murosali munosabatni shakllantirmasligi lozim – bu choralarning faqatgina yengil va uncha og'ir bo'lmagan, tuzalishi mumkin bo'lgan shaxslarga nisbatan qo'llanishi qat'iy nazoratda bo'lishi shart. Shu sharoitdagina mazkur institut o'zining insonparvarlik vazifasini bajaradi va jinoyatchilikka qarshi kurash prinsiplariga zid bo'lmaydi.

#### Adabiyotlar/Литература/References:

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – T.: Adolat, 2016
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi. – Lex.uz milliy ma'lumotlar bazasi[\[30\]](#)[\[18\]](#).
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2004-yil 21-maydagi 6-son Qarori "Yarashuv to'g'risidagi ishlar bo'yicha sud amaliyoti haqida"[\[24\]](#).
4. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2004-yil 21-maydagi 4-son Qarori "Jazolarni liberallashtirish to'g'risidagi qonunni iqtisodiyot sohasidagi jinoyatlarga nisbatan qo'llashning ayrim masalalari haqida"[\[25\]](#).
5. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2024-yil 16-dekabrdagi 39-son Qarori (JK 66<sup>1</sup>-moddasiga o'zgartirishlar yuzasidan).
6. Adizov A.O. "Yetkazilgan mulkiy zararining o'rni qoplanishi munosabati bilan jinoyat ishlarini tugatish" – Academic Research in Modern Science: international online conference, 2024[\[31\]](#)[\[7\]](#).
7. Norma.uz huquqiy portalining sharhi: "Zararning o'rni qoplansa, jazo yumshatiladi" (2016-yil 4-mart)[\[12\]](#)[\[11\]](#).
8. O'zA axborot agentligi xabari: "O'zganing mulkiga zarar yetkazishga qanday javobgarlik bor?" (2023-yil 15-avgust)[\[32\]](#).
9. S.M. Sahadinov. *Sud muhokamasida jinoyat-protsessual yarashuvni takomillashtirish muammolari* (yuridik fan. nomzodi diss.), 2005[\[3\]](#).
10. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ozodlikdan mahrum etish bilan bog'liq bo'lmagan chora-tadbirlar to'g'risidagi Minimal qoidalari (1990-yil 14-dekabr, "Tokio qoidalari")[\[6\]](#).

# SCIENCEPROBLEMS.UZ

## IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

*№ 5/8 (5) – 2025*

## АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

## ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari”** elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

**Muassis:** “SCIENCEPROBLEMS TEAM”  
mas'uliyati cheklangan jamiyati

**Tahririyat manzili:**

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

[scienceproblems.uz@gmail.com](mailto:scienceproblems.uz@gmail.com)

**Bog'lanish uchun telefon:**

(99) 602-09-84 (telegram).